

Vedr. tilsyn av feltprester tilhørende Den norske kirke

1. Hensikt

I dette dokumentet belyses spørsmålet om tilsyn av feltprester tilhørende Den norske kirke, som følge av endringer i samfunnet, kirken og Forsvaret. Hensikten er å gi bispemøtet et grunnlag for å kunne ta stilling til hvordan tilsynet skal ivaretas for fremtiden.

2. Sammendrag

Feltprestkorpset (FPK) har fra 15.02.2019 skiftet navn til Forsvarets tros- og livssynskorps (FTLK). FTLK er ikke et prosti i Oslo bispedømme, men en tros- og livssynsinkluderende militær fellesinstitusjon der «Prester i Den norske kirke og prester og forstandere eller tilsvarende i registrerte trossamfunn og tilskuddsberettigede livssynssamfunn kan tjenestegjøre som feltprester eller tilsvarende...»¹ FTLK står ikke under overtilsyn av Oslo biskop og tros- og livssynstjenesten er ikke avgrenset til å skulle skje etter Den norske kirkes orden. Fra 01.08.2019 vil sjef FTLK ikke lenger være prost i Den norske kirke. Det vil tilligge sjef FTLK å påse at blant andre feltprester tilhørende Den norske kirke står under tilsyn, men *hvordan* tilsynet skal organiseres og utøves er Den norske kirkes eget anliggende. Fire mulige modeller presenteres, uten at det konkluderes.

3. Historikk

a. Kirkeforliket i Stortinget

Spørsmålet om organiseringen av tilsynet med Den norske kirkes prester i Forsvaret har i senere år blitt tematisert ved flere anledninger. I 2013 tok feltprosten det for første gang formelt opp med bispemøtet, etter et møte med kirkeavdelingen i det daværende Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD). Foranledningen var grunnlovsendringene 21. mai 2012 utløst av kirkeforliket i Stortinget. Blant annet falt Kongens anordningsmyndighet i kirkelige spørsmål etter § 16 bort. Med hjemmel i denne paragrafen var Plan for Feltprestkorpset, samt Instruks for Feltprosten, fastsatt ved kongelig resolusjon av 22. oktober 1954. Det av fremgikk av denne at FPK skulle stå under tilsyn av Oslo biskop i kirkelige spørsmål og at feltpresttjenesten skulle skje etter Den norske kirkes orden.

Med bortfallet av § 16 var det ikke lenger rettslig grunnlag for disse to bestemmelsene. Det ble derfor påbegynt et arbeid med en tjenesteordning, som ville være den grunnleggende forutsetningen som en ny tilsynsordning skulle hvile på. Da hadde det allerede lenge blitt arbeidet prinsipielt internt i FPK med hvordan samfunnets tros- og livssynsmangfold kunne og burde komme organisatorisk til uttrykk i betjeningen av Forsvarets personell, herunder spørsmålet om kirkelig tilsyn. Også uavhengig av grunnlovsendringene syntes fremtiden moden for en endring når det gjaldt tilsyn.

b. Strategiarbeid i Feltprestkorpset. Anbefaling til bispemøtet. Ny tjenesteordning

¹ Forskrift om tros- og livssynstjeneste i Forsvaret § 1

I 2009 la feltprosten frem utredningen «Religiøs mangfold og militær enhet».² I den ble det foreslått tre alternative måter å organisere fremtidens feltpresttjeneste på. Modell A: Overføring av feltpresttjenesten til tros- og livssynssamfunn (dvs. nedleggelse av Feltprestkorpset). B: Utvidelse av Feltprestkorpset til tros- og livssynsinkluderende institusjon). C: Videreføring av Feltprestkorpset som militær fellesinstitusjon og prosti i Den norske kirke. Modell B ble anbefalt. Modellene A og B ville innebære endringer i tilsynsordningen. Utredningen ble sendt ut på en omfattende høring. Et utvalg nedsatt av feltprosten analyserte høringssvarene og anbefalte i 2010 en justert modell C (modifisering i økumenisk retning).

Høsten 2012 la Feltprestkorpsets strategiutvalg stat/kirke frem sin innstilling for feltprosten. Det ble henvist til at etter vårens endring i grunnloven § 2 skal ikke den norske stat lenger være evangelisk-luthersk og etter endringen i § 16 skal staten likebehandle alle tros- og livssynssamfunn. Følgelig ble det konkludert med at FPK ikke lenger kunne stå under overtilsyn av ett trossamfunn (Den norske kirke). Virksomheten kunne heller ikke begrenses til å skje etter dette trossamfunnets orden, jf. tidligere nevnte Plan for feltprestkorpset fra 1954.

Våren 2013 la et nytt strategiutvalg frem sin innstilling. Utvalget hadde på oppdrag fra feltprosten utredet spørsmål knyttet til tilsyn, kompetansekrav, rekruttering og stillingskategorier. På bakgrunn av utvalgets arbeid beskrev feltprosten fire forskjellige modeller overfor bispemøtet for hvordan tilsynet med Den norske kirkes prester i Forsvaret kunne organiseres (brev av 27.06.2013). A: Justering av gjeldende modell (fortsatt tilsyn av Oslo biskop). B: Sentral modell (tilsyn av preses.) C: Bostedsmodell (tilsyn av biskopen der den enkelte feltprest bor). D: Tjenestestedsmodell (tilsyn av biskopen der den enkelte feltprest arbeider). I brev av 04.02.2014 anbefalte bispemøtet at videre utredning tok utgangspunkt i modell D.

Tilbake til det arbeidet med ny forskrift, så ble det lagt til grunn at FPK skulle videreføres som en militær fellesinstitusjon hvor både prester både i Den norske kirke og prester og forstandere i registrerte trossamfunn kunne gjøre tjeneste som feltprester. Med hjemmel i vernepliktsloven av 17. juli 1953 ble *Tjenesteordning for feltprester* fastsatt ved kongelig resolusjon av 10. april 2015. § 5 Sertifisering og tilsyn fikk følgende ordlyd: «Feltprester tjenestegjør i Forsvaret på grunnlag av sertifisering (tilsvarende) i et trossamfunn. Det forutsettes at personellet står under tilsyn av det trossamfunnet personellet er sertifisert i, og at utførelsen av geistlig betjening skjer i samsvar med trossamfunnets fastsatte orden».

I et brev fra feltprosten til Oslo biskop av 07.01.2016 ble det med henvisning til et møte mellom dem (16.12.2015) slått fast at som følge av den nye forskriften, har ikke Oslo biskop lenger overtilsyn med FPK i kirkelige spørsmål. Inntil videre vil imidlertid Oslo biskop ha tilsyn med alle feltprester fra Den norske kirke, fortsatt delegert til feltprosten. I det nevnte møtet ble følgende mulig tilsynsordninger diskutert: 1. Oslo biskop med delegert tilsyn til feltprosten. 2. Oslo biskop med delegert tilsyn til en feltprest tilhørende Den norske kirke. 3. Oslo biskop med delegert tilsyn til ny stilling ved bispedømmekontoret. 4. De enkelte biskoper der feltprestene tjenestegjør. Sistnevnte ordning ble vurdert som eneste farbare vei. Det ble videre lagt til grunn at uavhengig av ordning ville det ikke være naturlig at

² Gjengitt i Feltpresttjeneste og livssynsmangfold, Feltprestkorpset 2012

feltprosten i egenskap av statstjenestemann skulle ha noen prostefunksjon i det nye rettssubjektet Den norske kirke.

På bakgrunn av et møte mellom Oslo biskop og forsvarssjefen (14.03.2016) om utvikling og konsekvenser for FPK ved det forestående skillet mellom kirke og stat, fikk feltprosten i oppdrag av forsvarssjefen blant annet å utarbeide retningslinjer for faglig oppfølging og tilsyn av feltprester. Det videre arbeidet med tilsyn ble imidlertid satt på vent. Det samme gjaldt arbeidet med at feltprosten ikke lenger skulle være prost i Den norske kirke.

4. Aktuell situasjon: Ny forskrift og nytt navn

Fra 01.01.2017 er Den norske kirke eget rettssubjekt. Ved kongelig resolusjon av 20. desember 2018 ble *Tjenesteordning for feltprester* erstattet av *Forskrift om tros- og livssynstjeneste i Forsvaret*, med ikrafttredelse 15.02.2019. Fra samme dato er avdelingsnavnet Feltprestkorpset endret til Forsvarets tros- og livssynskorps (FTLK). Den nye forskriften er fastsatt med hjemmel i forsvarsloven av 12. august 2016, som avløste den ovenfor nevnte vernepliktsloven. FTLK er ikke konfesjonelt bundet (FPK var et prosti i Den norske kirke), men er en tros- og livssynsinkluderende militær avdeling.

§ 5 Autorisasjon og tilsyn i forskriften har følgende ordlyd: «*Feltprester eller tilsvarende tjenestegjør i Forsvaret på grunnlag av autorisasjon eller tilsvarende i et tros- eller livssynssamfunn. Personellet skal stå under tilsyn av det tros- eller livssynssamfunn personellet er autorisert i, og utførelsen av tros- og livssynsbetjening skal skje i samsvar med autoriserende tros- eller livssynssamfunns fastsatte orden*». For Den norske kirke innebærer dette at det fortsatt skal føres tilsyn med feltprester tilhørende dette trossamfunnet, men ikke med FTLK som sådan. Videre skal disse feltprestene, men ikke andre feltprester eller tilsvarende, utføre sin tjeneste etter Den norske kirkes fastsatte orden.

Til nå har Oslo biskops tilsyn vært delegert til feltprosten. Imidlertid kan ikke tilsyn lenger delegeres fra biskop til prost i Den norske kirke. I tillegg kommer at i FTLKs nye organisasjon som trer i kraft 01.08.2019, vil ikke sjefen være prost i Den norske kirke. Sjefen skal påse at feltprester tilhørende Den norske kirke står under tilsyn, men *hvordan* tilsynet organiseres og utøves er trossamfunnets ansvar. I 2013 ble det som nevnt beskrevet fire modeller (A-D) for hvordan tilsynet kan ivaretas. På denne bakgrunn anbefalte som kjent Bispemøtet i 2014 at videre utredning skulle ta utgangspunkt i modell D. Denne samsvarer for øvrig med den ovenfor nevnte modell 4 fra møtet mellom Oslo biskop og feltprosten i 2015.

5. Relevante forutsetninger og rammer for kirkelig tilsyn

Før modellene A-D beskrives nærmere, vil det være hensiktsmessig å belyse prinsipielle forutsetninger og rammer for kirkelig tilsyn, nærmere bestemt forholdet mellom Den norske kirkes tilsynsstruktur på den ene siden og FTLKs egenart på den andre. Den kirkelige virksomhet i Den norske kirke er som hovedregel geografisk ordnet. Kirkelig virksomhet står under tilsyn i det bispedømme den finner sted. Det er et unntak for døvemenigheter og andre kategorialmenigheter. FTLK er ingen kategorialmenighet i lovens forstand, men var allikevel i en liknende stilling med hensyn til tilsyn som en følge av bestemmelsen i kongelig resolusjon av 22. oktober 1954.

Med utgangspunkt i den geografiske hovedregel i den kirkelige inndeling, synes det umiddelbart som logisk at feltprestens tilsyn avledes av hvor den geistlige tjeneste foregår. Dette kan i utgangspunktet synes å lede i retning av bispemøtets anbefalte modell for tilsyn med feltprester, nemlig tjenestestedsmodellen, dvs. at feltprester står under tilsyn av den biskop som tjenestestedet geografisk hører inn under. Dette fordrer imidlertid at «tjenestested» defineres nærmere, og at forholdet mellom «tjenestested» og utførelse av kirkelig tjeneste avklares.

Alle feltprester er tilsatt i FTLK, en militær fellesinstitusjon med sete i Oslo, men der utøvelsen av tjenesten skjer over hele landet, i tillegg også internasjonalt. Formelt sett er dermed feltprestene tilsatt i en institusjon hjemmehørende i Oslo bispedømme. Legges en slik juridisk betraktningssmåte til grunn, vil dette kunne hjemle at feltprester tilhørende Den norske kirke fortsatt står under tilsyn av Oslo biskop. Samtidig skjer store deler av den faktiske utøvelsen av tjenesten utenfor Oslo bispedømme. Alle feltprester har i nåværende organisasjonsmodell et «tjenestested» som er definert i stillingsbeskrivelsen. Gitt at slik organisasjonsmodell videreføres, vil dette kunne hjemle en tjenestestedsmodell, hvor feltpresten står under tilsyn av den biskop som tjenestestedet sorterer under. En slik modell hviler imidlertid på den forutsetning at utøvelse av tjenesten og tjenestested er i samme bispedømme.

Feltpresttjenesten er imidlertid, i likhet med militær virksomhet, kun delvis geografisk definert. En militær avdeling kan være mobil og ha virksomhet som omfatter flere bispedømmer. En feltprest vil derfor kunne utføre kirkelig betjening i ulike bispedømmer, og i internasjonale operasjoner også utenfor den geografiske bispedømmestrukturen i Den norske kirke. Den geografiske kirkelige inndelingen Den norske kirke har, er funksjonelt avledet av den sivile menighetsstruktur. Den er ikke uten videre tilpasset de vilkår feltpresttjenesten utføres under. I lys av dette blir det et spørsmål om den geografiske ordningen av tilsyn kan realiseres på en sakssvarende og effektiv måte når det gjelder feltpresttjenesten, som i sin karakter er en mobil, ikke-territoriell, kirkelig tjeneste.

Fra sjef FTLKs side er det avgjørende at tilsynet med feltprester fra de ulike trossamfunn er hjemlet på en tydelig måte i rammen av det enkelte trossamfunns regelverk og at tilsynsordningen er utformet funksjonelt slik at sjef FTLK kan gi den relevante administrative støtte. Sentrale funksjonelle hensyn vil være effektivitet, fleksibilitet og likebehandling. Hensyn til *effektivitet* innebærer at kirkelig tilsyn må fungere effektivt ikke bare i en fredssituasjon, men også i krise- og krigssituasjoner. Beredskapsmessige forhold må inngå i analysen av tilsynsmodell. Effektivitet innebærer også at tilsynsordningen må kunne administreres på en effektiv og hensiktsmessig måte i FTLK. Ved en tjenestestedsmodell vil det i utgangspunktet være den enkelte biskop som må utføre tilsynet direkte med den enkelte feltprest i vedkommendes bispedømme.

En effektiv tilsynsordning berører imidlertid ikke bare Den norske kirke. Det berører også Forsvaret. Ved en utvidelse av feltpresttjenesten til å gjelde alle trossamfunn, vil Forsvaret måtte forholde seg prinsipielt til en rekke trossamfunn. Forsvaret vil dermed måtte forholde seg til en rekke tilsynspersoner i utgangspunktet. Ved valg av tjenestestedsmodellen for Den

norske kirke vil kompleksiteten øke ytterligere. Det kan anføres at det vil være ryddigst dersom det enkelte trossamfunn representeres av en person eller instans inn mot Forsvaret.

Hensyn til *fleksibilitet* innebærer at tilsynsordningen må fungere ved både organisasjonsmessige og temporære endringer i organisasjonen, eksempelvis ved midlertidige beordringer fra et tjenesteområde til et annet. Rotasjon i FTLKs organisasjon er erfaringsmessig betydelig større enn i den sivile kirkelige organisasjon. Tilsynsordningen vil måtte ta høyde for dette. Det er viktig at det ikke oppstår funksjonelle brudd i tilsynslinjen ved skifte av stillinger innad i korpset.

Hensyn til *likebehandling* innebærer at tilsynsordningen må praktiseres likt uavhengig av hvor feltpresten tjenestegjør. Som arbeidsgiver vil det være problematisk for sjef FTLK å forholde seg til ulik geografisk praksis med hensyn til tilsynsspørsmål for feltprester tilhørende et trossamfunn. Sjef FTLK vil som arbeidsgiver være forpliktet til å sikre likebehandling av en bestemt kategori personell (feltprester fra Den norske kirke) i den forvaltningsmessige praksis, uavhengig av geografisk tjenestested.

6. Fire modeller for kirkelig tilsyn

Modell A - Justering av dagens modell

I denne modellen videreføres dagens ordning med at feltprester tilhørende Den norske kirke står under tilsyn av Oslo biskop. Fordelen med denne modellen er for det første at den er vel innarbeidet. Dernest er alle feltprester tilsatt i FTLK, som har sitt standkvarter i Oslo bispedømme. Med tanke på krise- og krigsforhold vil det også være en fordel med en sentral og enhetlig tilsynslinje for alle feltprester fra Den norske kirke. Utfordringer med denne modellen er for det første at den ikke reflekterer den store prinsipielle endringen fra et institusjonelt overtilsyn med FTLK til et tilsyn til den enkelte feltprest. For det andre vil videreføring av dagens modell i en ny ordning kunne innebære en økt arbeidsbyrde for Oslo biskop. Grunnen er at sjef FTLK i den nye strukturen ikke vil ha noen funksjon i utøvelse av tilsynet, utover administrativ tilretteleggelse på lik linje med det som vil gjelde for andre trossamfunns tilsyn av feltprester. Skal tilsynet bli effektivt, vil det kunne innebære behov for ressurser for oppfølging av feltprester.

Modell B - Sentral modell

I denne modellen flyttes ansvaret for tilsyn med Den norske kirkes feltprester til preses. En slik modell ble foreslått i utredningen «Religiøs mangfold og militær enhet» fra 2009. Den var også med i vurderingen i forbindelse med opprettelsen av det nye bispeembetet. Fordelen med denne modellen er at den reflekterer at feltpresttjenesten er landsomfattende og strekker seg ut over de enkelte bispedømmer på en bedre måte enn dagens modell. I likhet med modell A vil også denne modellen ha sin styrke med tanke på krise- og krigsforhold, knyttet til at alle feltprester fra Den norske kirke har en sentral og enhetlig tilsynslinje. Utfordringer med en slik modell er at den innebærer en økt arbeidsbyrde for preses. I likhet med modell A vil denne modellen kunne innebære behov for ressurser for oppfølging av feltprester. Dernest er modellen allerede vurdert i forbindelse med opprettelsen av presesembetet (Utredningen «Styrking av funksjonen som bispemøtets preses»).

Modell C - Bostedsmodell

I denne modellen legges ansvaret for tilsyn med Den norske kirkes feltprester til den biskopen hvor vedkommende feltprest har sitt bosted. Dette vil være i samsvar med den modell som gjelder for ordinerte prester uten offentlig kirkelig stilling. Fordelen med en slik modell vil være at den kan styrke feltprestens plass i den lokale kirkelige sammenheng. Da feltprestene er bosatt over hele landet, vil det i begrenset grad bli en økt belastning for den enkelte biskop. Utfordringen ved modellen er for det første at et helhetlig kirkelig perspektiv på feltpresttjenesten vil kunne svekkes, da dette ikke lenger blir et særskilt ansvar for en av biskopene. For det andre vil linjen mellom tilsyn og prestatjeneste kunne bli fragmentert og svak, da et betydelig antall feltprester er pendlere, og er bosatt i annet bispedømme enn der de gjør tjeneste.

Modell D - Tjenestestedsmodell

I denne modellen legges ansvaret for tilsyn med Den norske kirkes feltprester til den biskopen hvor vedkommende prest har sitt tjenestested. Fordelen med en slik modell er for det første at den bygger videre på allerede eksisterende struktur, så som at feltpresten avgir stemme på geistlig representant til bispedømmerådet der vedkommende gjør tjeneste. Derneft vil de militære institusjoner i kirkelig henseende høre inn under det bispedømmet hvor de har sitt standkvarter. Modellen vil videre også kunne være med å styrke kontakten mellom lokalt kirkelig arbeid og feltpresttjeneste utført av prester fra Den norske kirke. Endelig vil fordelingen av de ulike militære avdelingene utover landet innebære at arbeidsbyrden knyttet til tilsynet vil bli fordelt på mange biskoper, slik at det ikke vil være nødvendig med økte stillingsressurser i kirken for å ivareta dette. I motsetning til forrige modell vil tilsynet ha en mer forutsigbar struktur enn i modell C, da det ikke er knyttet til feltprestens bosted, men til hvor avdelingen har sitt standkvarter. Utfordringen med denne modellen er som det ble anført i modell C at et helhetlig kirkelig perspektiv på feltpresttjenesten vil kunne svekkes, da dette ikke lenger blir et særskilt ansvar for en av biskopene.

7. Oppsummering: Tilsynsordning som uttrykk for trossamfunnsmessig forankring og mandat

Nå når den institusjonelle koblingen mellom Den norske kirke og FPK er endret etter bortfallet av kirkelig overtilsyn fra Oslo biskop, vil en sterkere understrekning av den personelle koblingen mellom den enkelte feltprest og Den norske kirke fordres. Dette dreier seg om den trossamfunnsmessige forankringen av feltpresttjenesten, som er en forutsetning for at feltpresttjenesten fremstår som prestatjeneste med et trossamfunnsmessig mandat. All den tid det overveiende antall feltprester er prester fra Den norske kirke, er det viktig at Den norske kirke har en god og hensiktsmessig ivaretagelse av tilsynet for sine feltprester.